

การเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด-19
DHARMA PROPAGATION THROUGH RADIO BROADCASTING IN THE COVID-19 SITUATION

พระครูสุธีปริยัติโกศล,
กำธร เพี้ยเอี้ย, อำนาจ ศรีบรรเทา, สายฝน ศรีสุธา
Phrakrusuteebariyattikosol
Kamthon Piaeia , Amnart Sribantao, Saifon Srisutha
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
faculty of Religion and Philosophy of Mahamkut Buddhist University
Email : mangosomo@gmail.com

Received 19 March 2021; Revised 18 May 2022; Accepted 26 May 2022.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 และ 2) เสนอแนวทางการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์และฆราวาส ผู้เผยแพร่และผู้ฟังธรรมผ่านวิทยุ สถานีพล ม.2 AM 963 จำนวน 16 รูป/คน ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการเลือกของผู้วิจัยเอง ซึ่งลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือผู้เผยแพร่และผู้ฟังธรรมผ่านวิทยุเป็นประจำ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ซึ่งเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สภาพทั่วไปของการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 และแนวทางการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 นำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

สภาพทั่วไปการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 การดำเนินชีวิตต้องมีความระมัดระวัง และวิตกกังวล เศรษฐกิจได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ภาครัฐแก้ปัญหาการแพร่เชื้อไวรัสโควิด 19 ล้มเหลว เกิดผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนหลายด้าน ทำให้เกิดความไม่พอใจ ต้องการให้รัฐเร่งแก้ปัญหาและช่วยเหลือ

การดำเนินงานในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 กำลังระบด วิธีการเผยแพร่ธรรมใช้รูปแบบการบรรยายผ่านทางวิทยุกระจายเสียงไปยังผู้ฟัง

แนวทางการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 มีดังนี้ 1) ความเป็นนักเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ มีความสำรวม น่าเลื่อมใส ประพฤติดี จิตใจดี มีความรู้ มีปฏิภาณไหวพริบ มีวิธีการเผยแผ่หลากหลาย มีความทันสมัยอยู่เสมอ 2) การปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งวิธีการ รูปแบบ รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย ให้เหมาะสมกับผู้ฟังทุก

เพศทุกวัย 3) มีความรอบคอบในการบริหารจัดการ ต้องรัดกุมรอบคอบด้านต่างๆ เช่น ระยะเวลา บุคลากรและสื่อการเผยแพร่ 4) การใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย สามารถเห็นภาพ เสียง เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ยูทูบ ไลน์ เฟซบุ๊ก Clubhouse และ พอสแคสต์ ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในขณะนี้ เป็นรายการสด พูดคุยโต้ตอบกันได้ บันทึกไว้ฟังย้อนหลังได้ 5) มีหลักธรรมนำชีวิต มีสติ ไม่เพเลอเลอ ใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี ไม่ประมาทระมัดระวัง ประหยัด และอดทนต่อความทุกข์ยากที่เกิดขึ้น 6) การรู้จักป้องกันเชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อให้ตนเองและสังคมปลอดภัยจากเชื้อไวรัสโควิด 19

คำสำคัญ : การเผยแพร่ธรรมะ, วิทยุกระจายเสียง, เชื้อไวรัสโควิด 19

ABSTRACT

The objectives of this research were to 1) Study the propagation of Dhamma through radio broadcasting in the situation of the Covid-19 virus, and 2) to Suggest guidelines for propagating Dhamma through radio broadcasting in the situation of COVID-19

This is qualitative research. The population consists of monks and laypeople who spread the Dhamma on the radio and listen to the Dhamma through the radio broadcasting. Royal Cavalry Guard Radio Station 2nd 963 AM. 16 people are selected by a specific sample selection with the decision of the researcher himself. Their characteristics are in accordance with the objectives of the research. There are missionary and a regular listener of the Dhamma through the radio. Research tools are in-depth interview, focus Group. The questions are of the general condition of propagating Dhamma through radio broadcasting in the circumstance of the COVID-19 virus. and guidelines for propagating Dhamma through radio broadcasting in the COVID-19 virus situation and present information by descriptive report.

The results were as follows: 1) General condition, propagation of Dhamma through radio broadcasting in the situation of the COVID-19 virus, lifestyle must be careful and anxious. The economy has been severely affected. The government failed to solve the problem of the spread of the COVID-19 virus. It affects the lives of the people in many aspects: causing dissatisfaction, wanting the government to speed up the solution and help.

On the operation in the situation of the COVID-19 virus is spreading, the method of propagating the Dhamma takes the form of lecturing via radio broadcasting to listeners.

Guidelines for propagating Dhamma through radio broadcasting in the COVID-19 situation are as: 1) They should be the desirable Dhamma missionaries, modest, respectful, well-behaved, good-hearted, knowledgeable, and resourceful. The various propagation methods and always up-to-date are needed. 2) Adapting the situation to the current situation

in terms of methods, and formats, including the use of modern information technology media suitable for listeners of all ages are required. 3) Being prudent in management must be careful in areas such as time, personnel, and dissemination media. 4) The use of modern information technology media Visuals, audio such as TV, radio, YouTube, LINE, Facebook, Clubhouse, and podcasts, which are becoming popular right now those are live and interactive. They can be later on recorded and listened. 5) It should have Dhamma principles to lead life. Being mindful, not negligent, using wisdom to solve problems in the right way, without carelessness, careful, economical, and patient with adversity that arises are required. 6) Knowing how to prevent the Covid-19 virus in order to keep oneself and society safe from the infection. covid 19 virus also are needed.

Keywords: propagation of dhamma, radio broadcast, Covid-19 virus

บทนำ

พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในท่ามกลางความเชื่อแห่งลัทธิต่างๆ ซึ่งฝังรากลึกของผู้คนมานาน การที่จะนำสังฆธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบให้เวไนยสัตว์ได้รับรู้ ในสมัยนั้นค่อนข้างลำบากหลายด้าน เพราะทุกชนชาติย่อมมีลัทธิศาสนาที่ตนนับถืออยู่ก่อนแล้ว แต่พระพุทธองค์ทรงมีความประสงค์จะให้มวลมนุษย์ได้รับประโยชน์ในสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบ ให้คนรู้จักศาสนาและรับธรรมะคำสอน ในช่วงต้นพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมมีผู้ศรัทธาและรู้แจ้งธรรมเพิ่มขึ้นทำให้เกิดพระอรหันตสาวกมีจำนวน ๖๐ องค์ออกไปประกาศพระศาสนา ด้วยพระดำรัสว่า “จรถ ภิกขเว จาริกं พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุข ของชนจำนวนมาก เพื่อเกื้อกูลแก่ชาวโลก” (พระปรมาโมทย์ วาทโกวิโท และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2562)

การเผยแพร่ธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่มวลมนุษย์ในสถานที่ต่างๆ ใช้วิธีการต่างๆ เช่น การประกาศ บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา วิสัชนา ให้แก่บุคคลหรือชุมชนนั้น เน้นสิ่งที่ดีให้คนเห็นความสำคัญและประโยชน์ รู้แจ้งเห็นจริง ให้รู้จักการดำรงชีวิตด้วยหลักการทางศาสนา ในการประกาศหลักธรรมในครั้งนั้น พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกใช้รูปแบบการเผยแพร่แบบมุขปาฐะ คือสอนด้วยคำพูด ปากต่อปาก ซึ่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนา สืบทอดคำสอนได้มีพัฒนาการตามยุคสมัย ได้แก่ (1) ยุคที่สืบต่อมาด้วยการทรงจำด้วยปากเปล่า เรียกว่ามุขปาฐะหรือมุขปาฐ และ (2) ยุคที่ได้จารึกเป็นตัวอักษร เช่น ในใบลาน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542)

ในสมัยปัจจุบันการเผยแพร่พระพุทธศาสนามีสื่อต่างๆ ที่สามารถช่วยให้การเผยแพร่ธรรมะได้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ยูทูป SMS ทางโทรศัพท์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วกันว่าแพร่หลายได้อย่างรวดเร็วและเข้าถึงทุกพื้นที่ เป็นยุคของโลกอินเทอร์เน็ต สามารถติดต่อกันได้ทุกมุมโลก บางสื่อสามารถเผยแพร่ไปสู่ผู้ชมในรูปของภาพและเสียงได้ สื่อเป็นมวลชนมีความสำคัญมากในปัจจุบัน เป็นปัจจัยที่

มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติ (พระครูบวรภิกษุคณาธาร (อนันต์ วรปญโญ) และคณะ 2560) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินมาตามลำดับโดยใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ช่วยในการเผยแผ่ธรรมของแต่ละยุค จนมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการด้านต่างๆ การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์จำต้องอาศัยความเจริญด้านต่างๆ เหล่านั้นเข้ามาช่วยในการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งที่ช่วยในการเผยแผ่ในสมัยนี้มีหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อด้านโซเซียล ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น

สำหรับการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง แม้อาจดูเป็นสื่อเก่าเกินไปสำหรับยุคปัจจุบันนี้ แต่มีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังมีความพอใจที่ใช้สื่อประเภทนี้ในการฟังธรรมะอยู่ทางบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ วัยเกษียณ เพราะมีต้นทุนไม่สูงเกินไปและสะดวกในการพกพา ผู้ฟังที่อยู่ทางบ้าน ที่ไม่สะดวกในการเดินทางไปยังสถานธรรม สามารถรับฟังได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้ ได้เกิดการระบาดของเชื้อโควิด 19 คนส่วนใหญ่ไม่มีธุระจำเป็น ก็จะเก็บตัวอยู่กับบ้าน เพื่อป้องกันภาวะความเสี่ยงติดเชื้อโควิด 19 ซึ่งทำให้คนส่วนใหญ่เกิดภาวะความเครียด การได้ฟังธรรมะทางวิทยุจึงเป็นหนทางหนึ่ง ที่สามารถช่วยบรรเทา ผ่อนคลายภาวะความเครียดได้บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมะจากผู้เผยแผ่ผ่านทางวิทยุกระจายเสียงจะช่วยให้อารมณ์ จิตใจสงบขึ้น และสามารถให้ผู้ฟังสร้างทางบุญโดยสะดวก จึงเหมาะสำหรับสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ที่กำลังแพร่ระบาด

จากข้อมูลที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาและค้นหาแนวทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์กับทุกๆ ด้าน คณะผู้วิจัยในฐานะเป็นนักเผยแผ่ธรรมะ เห็นประโยชน์และความสำคัญของการเผยแผ่ธรรมะในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 จึงสนใจศึกษาการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวางแผนและพัฒนาการเผยแผ่ธรรมะให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและยังเป็นการต่อยอดการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19

วิธีดำเนินการวิจัย

การทำวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. **พื้นที่วิจัย** คือ สถานีพล ม.2 AM 963
2. **ประชากร** คือ พระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นนักเผยแผ่ธรรมะและผู้ฟังธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง สถานีพล ม.2 AM 963 และสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธมณฑล 104.25 MH ทุกเพศทุกวัย จำนวนทั้งหมด 16 รูป/คน ผู้วิจัยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purpose Sampling) โดยการ

ตัดสินใจของผู้วิจัยเอง ซึ่งลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือนักเผยแพร่ธรรมะ และเป็นผู้ฟังธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงเป็นประจำ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Open ended From) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการสนทนากลุ่มมีประเด็นไม่จำกัดคำถาม เพื่อให้ถามและตอบได้อย่างอิสระและกว้างขวางรอบด้านเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด19

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูป/คน และเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเน้นการค้นคว้าคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาเอกสารต่างๆและการสัมภาษณ์ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องนี้สามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19

1) สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ผู้คนอยู่ด้วยความทุกข์ยาก พังพาทอาศัยใครไม่ได้ เกิดความวิตกกังวล ทำให้เกิดภาวะความเครียด ภาครัฐให้ความช่วยเหลือไม่ทั่วถึง ใช้ชีวิตอยู่ด้วยความลำบาก ภาระหนี้สินท่วมตัว ประชาชนมีรายได้น้อย บริษัทห้างร้าน การค้าขาย ได้รับผลกระทบทั้งหมด เศรษฐกิจซบเซา บางรายถึงกับปิดกิจการ ผู้คนถูกเลิกจ้างงาน คนตกงานเพิ่มขึ้น ต้องประหยัด อดออม หนี้สินรัดตัว รายได้หดหาย เกิดความเดือดร้อนอย่างรุนแรง ต้องการให้ทางภาครัฐช่วยเหลือด้านหนี้สินต่างๆ รัฐบาลแก้ปัญหาล้มเหลว ปัญหาเรื่องปากท้อง ความเป็นอยู่ ความปลอดภัย มีการแย่งชิงการรัววัคซีนและไม่เพียงพอต่อความต้องการ และปัญหาการเมืองเรื่องอื่นๆ ที่มีความต้องการของประชาชน ปัญหาทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งปัจจุบันมีกลุ่มต่างๆ ได้ออกมาชุมนุมประท้วงเรียกร้องเพื่อให้รัฐรีบแก้ปัญหา

2) การบริหารงานการเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ด้านวิธีการเผยแพร่ธรรมะ เป็นรูปแบบบรรยาย อธิบาย ผ่านทางคลื่นวิทยุไปยังผู้ฟังที่อยู่ทางบ้าน ด้านงบประมาณการเผยแพร่ธรรมะ ได้ทุนสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป ต้องซื้อเวลาวิทยุกระจายเสียงจ่ายเป็นรายเดือน และบางเดือนไม่เพียงพอต่อค่าสถานีวิทยุ ด้านระยะเวลาการดำเนินงานการเผยแพร่ธรรมะ ต้องลดเวลาการเผยแพร่ธรรมะให้น้อยลง ต้องซื้อเวลาของสถานีวิทยุซึ่งราคาค่อนข้างสูง ด้านกิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด19 ต้องงดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธ

ศาสนา และกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทุกประเภท ด้านพัฒนาศักยภาพบุคลากรการเผยแผ่ธรรมะ ขาดบุคลากรด้านเผยแผ่ธรรมะ ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ เช่น ด้านการใช้สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศและรูปแบบการเผยแผ่ที่ทันสมัยเพื่อสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัย

3) สื่อการเผยแผ่ธรรมะในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยหลายอย่างที่สามารถช่วยในการเผยแผ่ธรรมะได้เป็นอย่างดี ได้แก่ โทรศัพท์ เป็นสื่อที่ผู้ฟังทุกครัวเรือนมีอยู่ สามารถเห็นภาพด้วยต้นทุนสามารถเลือกสรรได้ วิทยุ มีความสะดวกสบาย ปลอดภัย เข้าถึงผู้ฟังได้ง่าย ทำงานอยู่ที่บ้านสามารถฟังได้ ข้อเสียคือไม่เห็นภาพ เฟซบุ๊ก ยังไม่ค่อยเป็นที่นิยมในการเผยแผ่ธรรมะเท่าไรนัก เพราะผู้ฟังธรรมะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและวัยกลางคน โลกออนไลน์ไม่ค่อยเป็นที่นิยมในการเผยแผ่ธรรมะเท่าไรนัก ยูทูบ (YouTube) เป็นสื่อที่นิยม เป็นสื่อที่มีทั้งภาพและเสียง และสามารถเข้าไปดูได้ตลอดเวลา มีความสะดวกและทันสมัยในปัจจุบัน และอินเทอร์เน็ต ในปัจจุบันนี้ เป็นเครือข่ายที่นิยมใช้กันเกือบทุกคนและแพร่หลาย หนังสือ เป็นสื่อที่มีมานานและยังคงใช้อยู่ ปัจจุบันคนอ่านหนังสือเริ่มลดน้อยลง นิยมใช้ในงานวิชาการมากกว่า แพนเพจ แอปพลิเคชัน ต่างๆ ที่กำลังกลายเป็นกระแสนิยม เช่น Clubhouse เป็นรายการสดออนไลน์ที่ผู้ฟังสามารถผู้คุยโต้ตอบกันได้แบบสด ๆ ทันที และกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในช่วงนี้คือ พอดแคสต์ (podcast) คือ รายการวิทยุ เพียงแต่ว่าพอดแคสต์ เป็นรายการแบบอัดไว้ล่วงหน้าที่สามารถย้อนกลับมาฟังเมื่อไหร่ก็ได้ เพื่อสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัย

4) หลักธรรมเครื่องดำรงชีวิตในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 การใช้ชีวิตในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 กำลังระบาดอยู่ในขณะนี้ ควรต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีมาก ในที่นี้ได้นำมาเพียงเพื่อเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ได้แก่ สติ ต้องมีสติ รู้ตัว ตื่นอยู่เสมอ ยิ่งในยามวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์ การฝึกจิตให้มีสติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิต สติเป็นส่วนหนึ่งของคนที่จะควบคุมจิตในภาวะเกิดวิกฤติ ทำให้เราารู้จักคิด รู้จักสิ่งที่เกิดขึ้น ปัญหา การใช้ปัญญาไตร่ตรอง แก้ปัญหาชีวิตที่กำลังเผชิญอยู่ เอาตัวให้อยู่รอดปลอดภัย ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ยิ่งจำเป็นต้องใช้ปัญญาให้มากที่สุด เอาชนะปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา โลกธรรม คือ ธรรมชาติของโลกที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกต้องเป็นไปตามธรรมดา ประกอบด้วย มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา ทำความเข้าใจให้เป็นหลักของธรรมชาตินี้ว่าในเวลาใดเวลาหนึ่งเรามีโอกาสได้ประสบอย่างแน่นอน ความไม่ประมาท การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท ระมัดระวัง

5) การป้องกันลดความเสี่ยงและความปลอดภัยจากเชื้อไวรัสโควิด 19 การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคน ทุกภาคส่วน ทางรัฐบาลได้ออกมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสอย่างเข้มงวด ทุกคนต้องดูแลปกป้องตนเอง ในสถานการณ์ความเสี่ยงให้ปลอดภัย ต้องหลีกเลี่ยงการเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยง สวมหน้ากากอนามัยทุกครั้งเมื่ออยู่ในที่สาธารณะ หลีกเลี่ยงการใกล้ชิด สัมผัสสัตว์ต่างๆ โดยที่ไม่มีการป้องกัน รับประทานอาหารสุก สะอาด จะช่วยป้องกันและปลอดภัยจากเชื้อไวรัสโควิด 19

2. แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ได้แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 สรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

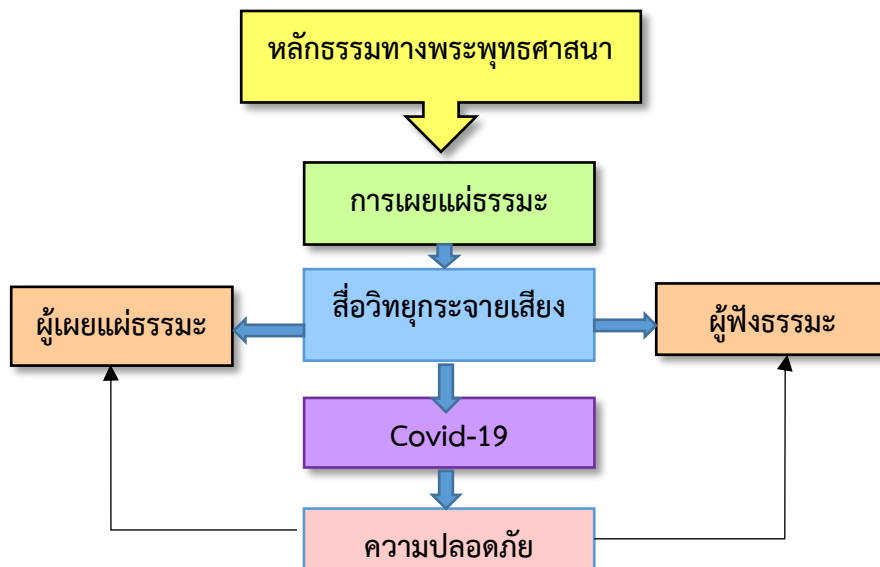
1) การปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโควิด 19 ที่แพร่กระจายไปทั่วโลกนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานของชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก การเผยแผ่ธรรมะและการฟังธรรมะของพุทธศาสนิกชน ต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส ไม่ว่าจะเป็น การดำเนินงาน งบประมาณ ระยะเวลาการเผยแผ่ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สื่อที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ และอื่นๆอีก การปรับตัวของนักเผยแผ่และผู้ฟังธรรมะ จำเป็นต้องมีการปรับตัวในเวลาที่โลกมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยหลากหลายเป็นที่นิยมน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย สามารถเข้าถึงผู้ฟังได้หลากหลายเหมาะสมกับสถานการณ์การปัจจุบัน

2) เป็นนักเผยแผ่ธรรมะที่ฟังประสงค์ นักเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง ต้องมีความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นผู้ทรงศีล ประพฤติดี จิตใจดี ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใช้ภาษาที่งดงาม มีความอดทน เสียสละ มีวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลาย น่าสนใจ แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในปัจจุบันและอนาคต มีความรู้ สามารถอธิบาย ตีความ วิเคราะห์หลักธรรมได้อย่างถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน มีปฏิภาณไหวพริบ ให้คำอธิบายได้รวดเร็ว ถูกต้อง เข้าใจรวดเร็ว รู้จักกาล รู้จักคำพูด มีความทันสมัยอยู่เสมอ มีรูปแบบการเผยแผ่ที่หลากหลายน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย

3) มีความรอบคอบในการบริหารจัดการการเผยแผ่ธรรมะ ในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ต้องมีการบริหารจัดการงานเผยแผ่ให้รอบคอบทุกด้าน เช่น ด้านงบประมาณการดำเนินงาน การเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง มีค่าใช้จ่ายด้านซื้อเวลาของสถานีวิทยุกระจายเสียง ต้องจ่ายเป็นรายเดือนและรายได้สนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ด้านระยะเวลาการเผยแผ่ ต้องลดเวลาออกอากาศรายการธรรมะให้น้อยลง เพราะได้รับผลกระทบด้านค่าใช้จ่ายค่าซื้อเวลาของสถานีวิทยุ ด้านกิจกรรมการเผยแผ่ธรรมะ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ต้องงดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ด้านบุคลากรการเผยแผ่ธรรมะ ยังขาดนักเผยแผ่ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ที่มีความความรู้ความสามารถรอบด้าน เช่น บุคลากรที่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยหลากหลายเป็นที่นิยมน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย บรรยายธรรมได้หลายรูปแบบ เช่น ธรรมสันทนการ ธรรมหรษา ธรรมสาระ ที่ฟังแล้วทำให้จิตใจเบิกบาน ทันสมัยกับสถานการณ์การปัจจุบัน

4) สื่อการเผยแผ่ธรรมะในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยที่สามารถเห็น ภาพ เสียง เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ยูทูบ โลกโซเชียลมีเดีย แอปพลิเคชันต่าง ๆ เช่น Clubhouse เป็นรายการสดออนไลน์ที่ผู้ฟังสามารถพูดคุยโต้ตอบกันได้ ประชุมและแลกเปลี่ยนเรื่องราวและประสบการณ์กันแบบสด ๆ ที่กำลังกลายเป็นกระแสทั่วโลก ด้วยรูปแบบการรับข้อมูลผ่านเสียง และสามารถโต้ตอบกันได้ทันที และกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในช่วงนี้ คือ พอดแคสต์ (podcast) คือ รายการวิทยุเพียงแต่พอดแคสต์เป็นรายการแบบบันทึกไว้ล่วงหน้าที่สามารถย้อนกลับมาฟังเมื่อไหร่ก็ได้ เพื่อสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัย

5) หลักธรรมเป็นเครื่องดำรงชีวิตในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 หลักธรรมะทางพระพุทธศาสนา เน้นการให้กำลังใจ เตือนสติ ให้มีสติรู้ตัว จะคิด จะพูด จะทำ ให้มีสติคอยควบคุมมิให้พลั้งเผลอกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง โลกธรรม 8 ธรรมชาติของโลกที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกต้องเป็นไปตามธรรมดา ใช้ปัญญา ความฉลาด รอบรู้ ความเข้าใจชัดในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นความรู้ทั่วถึงเหตุผล ความไม่ประมาท ใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท พอเพียง ประหยัด อุดม และอดทน ฯลฯ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

สภาพทั่วไปการเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 สังคม การดำรงชีวิต เศรษฐกิจ การเมือง ในสภาวะการณ์แพร่เชื้อระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ในช่วงแรกๆ ประชาชนเหมือนถูกปล่อยให้เผชิญกับเชื้อไวรัสอย่างเดียวยาว การป้องกันไม่ได้ผล วัคซีนไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน การดำรงชีวิตอยู่กับความกลัว ความวิตกกังวล ยิ่งทำให้เกิดความเครียด กับปัญหาต่างๆที่ตามมา โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ รายได้ในการดำเนินชีวิต ส่งผลกระทบต่อความสงบสุข เป็นสังคมที่ผู้คนดำรงชีวิตด้วยความยากลำบาก การใช้ชีวิตต้องมีการปรับตัวทุกด้าน สอดคล้องกับ กมลพร กัลป์ยาณมิตร (2564) ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะจำเป็นแห่งอนาคตการทำงานยุคหลังโควิด-19 การแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า สภาวะการณ์การระบาดของโควิด-19 วิถีชีวิตการทำงานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รูปแบบการทำงานในยุคหลังโควิด-19 นี้ จะมีการผสมผสานระหว่างการทำงานจากบ้าน และการทำงานในสำนักงานมากขึ้น การทำงานในลักษณะอาชีพแบบฟรีแลนซ์และอาชีพสัญญาจ้างระยะสั้นมีเพิ่มขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการทำงานมากขึ้น การดำรงชีวิตในสถานการณ์ที่ยากลำบาก ผู้คนขาดที่พึ่งทางใจ ทำให้เกิดภาวะความเครียด

ต้องการหาทางออก บรรเทาความเครียด ให้เพลิดเพลิน เบิกบานใจ ในรูปแบบต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อума ประเสริฐศรีและคณะ (2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการให้คำปรึกษาตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อระดับความวิตกกังวลจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสิริรัตนาร กรุงเทพมหานคร ผลการให้คำปรึกษาตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อระดับความวิตกกังวลจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสิริรัตนาร กรุงเทพมหานคร หลังการให้คำปรึกษา นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสิริรัตนาร มีความวิตกกังวลลดลง และสามารถปฏิบัติตนต่อสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสมมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนการให้คำปรึกษา การดำเนินงานการเผยแผ่ธรรมะในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19

การดำเนินงานการเผยแผ่ธรรมะ จะต้องมีความรอบคอบและที่สำคัญจะต้องมีการวางแผนและการดำเนินงานอย่างระมัดระวัง รู้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบันและการคาดการณ์ในอนาคตได้ ซึ่งการดำเนินงานมีหลายด้าน ได้แก่ วิธีการเผยแผ่ธรรมะ งบประมาณ การพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่ เวลาการดำเนินงาน กิจกรรมการเผยแผ่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารของ กุลิก (Gulick L. and Urwick J. 1937) ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “POSDCORB Model” 65 ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ ดังนี้ 1. การวางแผน (P=Planning) การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร 2. การจัดตั้งองค์กร (O=Organizing) การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน 3. การจัดหามวลบุคคล (S=Staffing) การจัดหามวลบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้าน มวลบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พินิจจากงาน 4. การอำนวย (D=Directing) การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงานให้ เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน 5. การประสานงาน (Co=Coordinating) การประสานงานกิจกรรมด้านต่างๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน 6. การรายงาน (R=Reporting) การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด 7. การงบประมาณ (B=Budgeting) การจัดทำงานงบประมาณ บัญชีการใช้ จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน การบริหารงานนั้นมีส่วนประกอบหลายด้าน ถ้าขาดด้านใด ด้านหนึ่งอาจทำให้งานนั้นขาดประสิทธิภาพลงได้ และสิ่งหนึ่งที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน คือสื่อการเผยแผ่ซึ่งมีสื่อมากมายที่ช่วยในการเผยแผ่ธรรมะได้ดีและทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระทินวัฒน์ จันทปญโญ (สุขสง) (2559) ศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก พบว่า แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ วิธีการเผยแผ่ควรสร้างบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ชาวตะวันตกส่วนใหญ่รู้จักพระพุทธศาสนาจากการอ่านวรรณกรรมหรือปรัชญาตะวันตก จึงทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางแห่งพุทธะมากขึ้น สื่อจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การเผยแผ่ธรรมะกว้างไกลในหลายรูปแบบ การผลิตสื่อควรออกแบบให้หลากหลาย เช่น โพรพัสต์ เฟชบุ๊ก บล็อก หรือ ยูทูบ เป็นต้น และที่สำคัญการเผยแผ่ธรรมะต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการนำเสนอธรรมคำสอนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึง เข้าใจง่าย น่าสนใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาการเผยแผ่ใน

รูปแบบต่างๆ ที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสอดคล้องกับ พระพิภพ แพร่ท้าว และสุพจน์ ทรายแก้ว (2563) ได้ศึกษาการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พบว่า สภาพการณ์ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี มี 4 ประเด็น ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการภายใน ด้านเทคนิคการเผยแผ่ และด้านงบประมาณ สนับสนุน และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการเผยแผ่ธรรมะ ให้มีความรู้ความสามารถ มีความชำนาญ ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ มารีชา อนันทรารวัน และโชติ บดีรัฐ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ควรดำเนินการ ดังนี้ 1. การสนับสนุนทุนการศึกษาและการเตรียมความพร้อมด้านภาษาอังกฤษให้แก่บุคลากรสายสนับสนุน 2. การสำรวจความต้องการจัดหาหลักสูตรที่ทันสมัยในการจัดฝึกอบรมให้กับบุคลากรสายสนับสนุนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง 3. การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานและใช้ระบบพี่เลี้ยงในการสอนงานหรือช่วยตัดสินใจแก้ไขปัญหาในงานที่ได้รับผิดชอบ ทั้งนี้ยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และกำหนดแนวทางต่าง ๆ ในการจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อยกระดับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรสายสนับสนุนให้ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต

สื่อการเผยแผ่ธรรมะในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 สื่อการเผยแผ่ธรรมะนั้นว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะ ปัจจุบันมีเทคโนโลยีด้านสื่อที่เจริญก้าวหน้ามาก สามารถช่วยในการเผยแผ่ธรรมะให้กว้างขวางไปทั่วโลก ซึ่งสอดคล้องกับภาวะของสังคมที่พึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศ ผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สอดคล้องกับ เมธี เชษฐวิสูตร (2562) ได้ศึกษาเรื่อง สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ สื่อออนไลน์บนโลกอินเทอร์เน็ต เช่น คอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่เข้ามามีอิทธิพลในการใช้ชีวิตประจำวันกับคนและสังคมโลก เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง ความสำคัญเรื่องการเผยแพร่วาทะคำสอนพระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรมรวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีทั้งเอกสารที่เป็นตัวอักษร ภาพ เสียง โทรทัศน์ วิทยุ ยูทูบ ไลน์ เฟซบุ๊ก แพนเพจ โซเชียลมีเดีย แอปพลิเคชันต่าง ๆ และกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในช่วงนี้คือ Clubhouse เป็นรายการสดออนไลน์ที่ผู้ฟังสามารถผู้คุยโต้ตอบกันได้ ประชุมและแลกเปลี่ยนเรื่องราวและประสบการณ์กันแบบสด ๆ ที่กำลังกลายเป็นกระแสทั่วโลก ด้วยรูปแบบการรับข้อมูลผ่านเสียงและสามารถโต้ตอบกันได้ทันที พอดแคสต์ (podcast) คือรายการวิทยุ เพียงแต่ว่าพอดแคสต์เป็นรายการแบบอัดไว้ล่วงหน้าที่สามารถย้อนกลับมาฟังเมื่อไหร่ก็ได้ เพื่อสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่ม ทุกเพศทุกวัย

การเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 เป็นสื่อที่ผู้ฟังสามารถเข้าถึงได้ง่ายทุกเพศทุกวัย สะดวกและกว้างขวาง ราคาไม่แพงมากนัก ปลอดภัย ในปัจจุบันอาจเป็นสื่อที่มีเฉพาะกลุ่มที่ยังนิยมกันอยู่ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและวัยกลางคน การสื่อสารด้วยวิทยุการกระจายเสียงครอบคลุม

พื้นที่ที่รับส่งได้กว้างไกลพอสมควร จัดอยู่ในรูปแบบการสื่อสาร ผู้เผยแพร่ธรรมและผู้ฟังธรรมผ่านสื่อช่องทางนี้ มีความสะดวก ประหยัด ปลอดภัย เป็นสื่อการเผยแพร่ที่เข้าถึงผู้ฟังที่อยู่ทางบ้านที่กำลังกักตัว หรือผู้ที่สนใจฟังธรรม ในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ระบาด ผู้เผยแพร่และผู้ฟังธรรมไม่สามารถเดินทางไปยังสถานที่ปฏิบัติธรรม หรือวัดวาอารามได้ ผู้ฟังสามารถฟังได้อย่างชัดเจน อยากฟังตอนไหนก็ฟังได้ ด้วยอิริยาบถที่สะดวกสบาย ฟังอยู่ในบ้าน ในสวน ขณะนั่งยืนเดินนอน หรือขณะทำงานไปด้วย นับว่าเป็นการสื่อสารด้วยเสียงที่เข้าถึงผู้ฟังธรรมได้เป็นอย่างดีอีกสื่อหนึ่งด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูโสภณธรรมพิทักษ์ (2560) ได้ศึกษาเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยสื่อวิทยุกระจายเสียงของวัดธรรมรังสีอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์ด้านการสื่อสารมวลชนแก่พระภิกษุสามเณรให้สามารถพัฒนาตนเป็นนักเผยแพร่ธรรมทางสื่อวิทยุกระจายเสียง เพื่อเพิ่มจำนวนผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียง ควรบูรณาการรูปแบบการนำเสนอให้เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย ควรเพิ่มช่องทางการสื่อสารคู่ขนานกับสื่อวิทยุกระจายเสียง เป็นการเปิดช่องทางการสื่อสารอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการจัดรายการผ่านทางสื่อวิทยุกระจายเสียง เช่น ข้อความผ่านโทรศัพท์มือถือ (SMS) ไลน์ เฟซบุ๊ก แพนเพจ โซเชียลมีเดีย ต่าง ๆ เป็นต้น

หลักธรรมเป็นเครื่องดำรงชีวิต ในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 กำลังระบาด ถ้าเราขาดสติ ตกใจ วิตกกังวลจนเกินไป จะทำให้เราเกิดความเครียด จิตใจกระสับกระส่าย กินไม่ได้ นอนไม่หลับ อาจเกิดปัญหาอย่างอื่นตามมา ต้องรู้จักนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางปฏิบัติ สอดคล้องกับเกื้อกูล มุลทา (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวันตามหลักคำสอน ของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ กล่าวสรุปว่า การเจริญสติจึงเป็นการทำงานสำคัญยิ่งที่มนุษย์ต้องปฏิบัติ นอกเหนือไปจากการทำมาหาเลี้ยงชีวิต เพราะสติ เป็นธรรมที่มีอุปการะต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะเป็นเครื่องมือนำทางให้มนุษย์ข้ามพ้นจากการเวียนว่ายในวัฏฏะสงสารแล้ว ยังเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและจิตใจให้แก่มนุษย์ได้ดำรงชีวิตในประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพปราบรื่นปลอดภัย เป็นเครื่องดับทุกข์ในระดับต่าง ๆ ได้ไปจนถึงนิพพาน บุคคลผู้มีสติ สมาธิ ปัญญาแล้ว เขาย่อมไม่ประมาท รู้เห็นชีวิตตามความเป็นจริงเขาย่อมรู้หน้าที่ของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ถูกต้องตามมรรควิธีเป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความสงบสันติที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์เป็นเบื้องต้นเสียก่อน แล้วจึงส่งผลต่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง และการใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถควบคุมอารมณ์ เกิดความสบายใจ สอดคล้องกับ จงลักษณ์ เผือกผิวงค์ และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน: ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติธรรมวัดคูบัว พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านได้มีการปรับเปลี่ยนตนเอง ทั้งในด้านการแสดงออก และด้านจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการควบคุมอารมณ์ ด้วยการฝึกทำให้การดำเนินชีวิตมีสติและทำให้ตนเองเข้าถึงความสุข ความสบายใจจากการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิดให้เป็นกุศลและนึกถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น

การป้องกัน ลดความเสี่ยงและความปลอดภัยจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ความปลอดภัยต่อชีวิตของนักเผยแพร่และผู้ฟังธรรมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 การป้องกันและลดความเสี่ยง จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา ปัญญาธรและคณะ (2564) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันโรคโควิด COVID-19 บ้านหนองสวรรค์ ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ได้ข้อเสนอแนะว่า บุคลากรทาง

สุขภาพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไปใช้ในการป้องกันโรค COVID-19 ในพื้นที่อื่น โดยจัดกิจกรรมให้ความรู้ เสริมสร้างการรับรู้เกี่ยวกับโรค และพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพของประชาชน เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีในการดำเนินงาน และสอดคล้องกับ อภิวดี อินทเจริญ และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองคอหงส์ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบวางแผนและจัดกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 19 เช่น การจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายออนไลน์สำหรับให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 19 เป็นต้น

แนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19

1. สภาพการณ์เผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโควิด 19 ที่แพร่กระจายไปทั่วโลกนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมากทั้งด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเผยแพร่ธรรมะและการฟังธรรมะของพุทธศาสนิกชนต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันในรูปแบบต่างๆ การดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ ระยะเวลาการเผยแพร่ บุคลากรเผยแพร่ กิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะทางพระพุทธศาสนา สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ จำเป็นต้องมีการปรับตัวในเวลาที่โลกมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง ในการเผยแพร่ธรรมะโดยเฉพาะในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายและทันสมัย เป็นที่นิยม น่าสนใจ เช่น โทรศัพท์ สื่อวิทยุกระจายเสียง ยูทูบ เฟซบุ๊ก เป็นต้น สามารถเข้าถึงผู้ฟังได้ทุกเพศทุกวัยและเหมาะสมกับสถานการณ์การปัจจุบัน

2. แนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียงร่วมสมัย

1. การเป็นนักเผยแพร่ธรรมะที่พึงประสงค์ นักเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง ต้องมีความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นผู้ทรงศีล ประพฤติดี จิตใจดี ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใช้ภาษาที่งดงาม มีความอดทน เสียสละ มีวิธีการเผยแพร่ที่หลากหลาย น่าสนใจ เน้นในสิ่งที่ประชาชนสนใจ ในปัจจุบันและอนาคต มีความรู้ สามารถอธิบาย ตีความ วิเคราะห์หลักธรรมได้อย่างถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน มีปฏิภาณไหวพริบ ให้คำอธิบายได้รวดเร็ว ถูกต้อง เข้าใจorro รู้จักกาล รู้จักคำพูด มีความทันสมัยอยู่เสมอ มีรูปแบบการเผยแพร่ที่หลากหลายน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย 2. การปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ การปรับตัวของนักเผยแพร่และผู้ฟังธรรมะจำเป็นต้องมีการปรับตัว โดยเฉพาะในโลกที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวิธีการบรรยายธรรม การสนทนาธรรม โดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงส่งไปยังผู้ฟังที่อยู่ในสถานที่ต่างๆ และควรมีสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยหลากหลายเป็นที่นิยมน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การปัจจุบัน 3. ความรอบคอบในการบริหารจัดการการเผยแพร่ธรรมะ ในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ต้องมีการบริหารจัดการงานเผยแพร่ให้รอบครอบทุกด้าน ต้องสอดคล้องกับงบประมาณการดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น ระยะเวลาการเผยแพร่ กิจกรรม บุคลากรการเผยแพร่ธรรมะ เช่น บุคลากรที่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยหลากหลายเป็นที่นิยมน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย บรรยายธรรมได้หลายรูปแบบ เช่น ธรรมสนทนาธรรม ธรรมเทศนา ธรรมสาระ ที่ฟังแล้วทำให้จิตใจเบิกบานทันสมัยกับสถานการณ์การปัจจุบัน 4.

สื่อการเผยแพร่ธรรมะในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สามารถเห็น ภาพ เสียง เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ยูทูบ ไลน์ เฟซบุ๊ก แพนเพจ โซเชียลมีเดีย แอปพลิเคชัน เช่น Clubhouse เป็น รายการสดออนไลน์ที่ผู้ฟังสามารถผู้คุยโต้ตอบกันได้ ประชุมและแลกเปลี่ยนเรื่องราวและประสบการณ์กันแบบ สด ๆ ที่กำลังกลายเป็นกระแสทั่วโลก ด้วยรูปแบบการรับข้อมูลผ่านเสียงและสามารถโต้ตอบกันได้ทันที และ กำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในช่วงนี้คือ พอดแคสต์ (podcast) คือรายการวิทยุ เพียงแต่ว่าพอดแคสต์เป็นรายการ แบบอัดไว้ล่วงหน้าที่สามารถย้อนกลับมาฟังเมื่อไหร่ก็ได้ เพื่อสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่ม ทุกเพศทุกวัย

5. หลักธรรมเป็นเครื่องดำรงชีวิตในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 การใช้ชีวิตในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 กำลังระบาดอยู่ในขณะนี้ ทุกคนต้องมี ใจมีสติ ระวังตัว อยู่นิ่งๆ ไม่เคลื่อนไหว ใช้ปัญญาไตร่ตรอง แก้ปัญหาชีวิต ที่กำลังเผชิญอยู่ อย่างถูกวิธี รู้จักการเอาตัวให้อยู่รอดปลอดภัย ใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท ระมัดระวัง

6. เน้น คัมภีร์ค่า ความสะอาด ประหยัด ในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 แพร่ระบาด โดย ไม่รู้ว่าจะจบสิ้นเมื่อไร เกิดผลกระทบต่อประชาชนทุกภาคส่วน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และยังเกิดผลกระทบ ต่อการเผยแพร่ธรรมะและผู้ฟังธรรมะ อย่างกว้างขวาง ในการเผยแพร่ธรรมะในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ผู้ เผยแผ่และผู้ฟังธรรมะ ไม่ต้องเดินทางไปยังสถานวิฑูหรือสถานปฏิบัติธรรม มีความประหยัดต้นทุน จะฟัง ช่วงเวลาใดก็ได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านหรือที่ทำงาน สามารถรับเผยแผ่และรับฟังได้ จัดว่าเป็นความประหยัด สะดวก คัมภีร์ค่าเพราะมีธรรมะให้ฟังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ยิ่งสถานการณ์ทางสังคมสุขภาพจิตตกต่ำ เศรษฐกิจตกต่ำ การเผยแพร่ธรรมะและผู้ฟังธรรมะผ่านทางวิทยุกระจายเสียงจึงเป็นการประหยัด สะดวก คัมภีร์ค่าในสภาวะการณ์ เช่นนี้

7. รู้จักป้องกัน มีความปลอดภัย ในสถานการณ์เชื้อเชื้อไวรัสโควิด 19 กำลังระบาด ความปลอดภัย การ ป้องกันตัว หลีกเลี่ยงการเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยง สวมหน้ากากอนามัยทุกครั้งเมื่ออยู่ในที่สาธารณะ หลีกเลี่ยง การใกล้ชิด สัมผัสสัตว์ต่าง ๆ โดยที่ไม่มีการป้องกัน รับประทานอาหารสุก สะอาด จะช่วยป้องกันและปลอดภัย จากเชื้อไวรัสโควิด 19

สรุปองค์ความรู้

1. นักเผยแผ่ธรรมะที่ฟังประสงค์ นักเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุกระจายเสียง ต้องมีความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นผู้ทรงศีล ประพฤติดี จิตใจดี ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใช้ภาษาที่งดงาม มีความอดทน เสียสละ มีวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลาย น่าสนใจ เน้นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในปัจจุบันและอนาคต มีความรู้ สามารถอธิบาย ดีความ วิเคราะห์หลักธรรมได้อย่างถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน มีปฏิภาณไหวพริบ ให้คำอธิบายได้รวดเร็ว ถูกต้อง เข้าใจorro รู้จักกาล รู้จักคำพูด มีความทันสมัยอยู่เสมอ มีรูปแบบการเผยแผ่ที่หลากหลายน่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย

2. ปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในขณะที่โลกมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ต่างๆ การเผยแพร่ธรรมะต้องปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งวิธีการ รูปแบบ รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศที่ทันสมัยหลากหลายเพื่อให้เหมาะกับผู้ฟังทุกเพศทุกวัยและสถานการณ์การปัจจุบัน

3 บริหารจัดการให้รอบคอบ การเผยแพร่ธรรมะ ต้องมีการบริหารจัดการให้รัดกุมรอบคอบ ได้แก่ ด้านงบประมาณการดำเนินงาน ระยะเวลา กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา บุคลากร สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย

4. ใช้สื่อที่ทันสมัยตามยุค ปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สามารถเห็น ภาพ เสียง เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ยูทูบ โลก หรือเฟซบุ๊ก เพจ โซเชียลมีเดีย แอปพลิเคชัน ต่างๆ เช่น Clubhouse พอดแคสต์ (podcast) ซึ่งเป็นรายการสดออนไลน์ที่ผู้ฟังสามารถผู้คุยโต้ตอบกันได้ คุยโต้ตอบกันได้ทันที หรือสื่อที่บันทึกไว้ล่วงหน้าสามารถย้อนกลับมาฟังเมื่อไหร่ก็ได้ เพื่อสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัย

5. มีหลักธรรมเป็นเครื่องดำรงชีวิต มนุษย์ทุกคนในยามที่ได้รับความทุกข์ต้องหาวิธีการแก้ไข โดยเฉพาะความทุกข์ทางใจ เมื่อถูกสภาวะ บีบคั้น ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนใจ ทุกคนต้องมี ให้มีสติ ตั้งอยู่เสมอ ไม่เปลอเลอ ใช้ปัญญาไตร่ตรอง แก้ปัญหาอย่างถูกวิธี รู้จักการเอาตัวให้อยู่รอดปลอดภัย ไม่ประมาท ระวังระมัดระวัง ประหยัด อดออม และอดทนต่อความทุกข์ยากที่เกิดขึ้น

6. รู้จักป้องกัน มีความปลอดภัย ในสถานการณ์เชื้อเชื้อไวรัสโควิด 19 กำลังระบาด ความปลอดภัย การป้องกันตัว หลีกเลี่ยงการเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยง สวมหน้ากากอนามัยทุกครั้งเมื่ออยู่ในที่สาธารณะ หลีกเลี่ยงการใกล้ชิด สัมผัสสัตว์ต่าง ๆ โดยที่ไม่มีการป้องกัน รับประทานอาหารสุก สะอาด จะช่วยป้องกันและปลอดภัยจากเชื้อไวรัสโควิด 19

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียงในสภาวะการณ์เชื้อไวรัสโควิด19 มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียง มีการฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการเผยแพร่ธรรมให้มีความรู้ความชำนาญทั้งพระสงฆ์และฆราวาส เพื่อให้มีบุคลากรการเผยแพร่หลากหลายรูปแบบ และเพียงพอต่อความต้องการของผู้ฟัง

2. ควรส่งเสริมสนับสนุนให้งบประมาณ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การบริหารงานด้านงบประมาณมีเพียงพอต่องานเผยแพร่โดยไม่ต้องเชิญชวนบริจาคจากผู้ฟังมากเกินไปซึ่งอาจทำให้เสื่อมศรัทธาจากผู้ฟังได้

3. ควรสนับสนุนให้ใช้สื่อที่หลากหลาย เพื่อให้เข้าถึงผู้ฟังได้ทุกกลุ่ม ทุกเพศทุกวัย เพราะในปัจจุบันมีสื่อที่สามารถเผยแพร่ธรรมะได้หลายสื่อซึ่งมีทั้งผู้สูงอายุและคนวัยหนุ่มสาว เยาวชน

4. ทางคณะสงฆ์หรือทางภาครัฐควรสนับสนุนให้มีบุคลากรและสื่อการเผยแพร่ธรรม อย่างกว้างขวาง เช่น โทรศัพท์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ง่ายต่อการเผยแพร่และการเข้าถึงผู้ฟังได้ดี

5. ในสถานการณ์เชื้อไวรัสโควิด 19 ระบาด ควรให้ความสำคัญกับความปลอดภัยต่อชีวิตของนักเผยแผ่และผู้ฟังธรรมะ การฉีดวัคซีนตามความเหมาะสมของผู้รับ ไม่ควรบังคับขึ้นใจแก่ผู้ที่ไม่ต้องการรับวัคซีนทั้ง

ทางตรงและทางอ้อม และทางภาครัฐควรให้การช่วยเหลือ เยียวยา ผู้ได้รับผลกระทบทุกคนทุกภาคส่วน ให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิต อย่างเพียงพอและมีทางเลือกมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลจากการศึกษาค้นคว้า พบว่ามีประเด็นสำคัญที่สามารถนำไปดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปได้ ดังนี้

1. การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการงานเผยแผ่ธรรมผ่านวิทยุกระจายเสียง ของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการวิจัยทั่วทุกพื้นที่ของประเทศไทยจะได้ทราบความต้องการและการบริหารของการเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนางานเผยแผ่ธรรมให้มีคุณภาพและประสิทธิยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษากับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมโดยตรง ควรมีการกำหนดแนวทาง ด้านงบประมาณ ด้านหลักสูตร ด้านการพัฒนาบุคลากรนักเผยแผ่ พัฒนาสื่อการเผยแผ่ธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันสมัยต่อโลกปัจจุบัน

3. ควรศึกษาการพัฒนาคุณภาพนักเผยแผ่ธรรมะ ด้วยการใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ฟังทุกระดับ

References

- กมลพร กัลยาณมิตร. (2564). ทักษะจำเป็นแห่งอนาคตการทำงานยุคหลังโควิด-19.วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 6 (3), 166.
- กาญจนา ปัญญาธร ฤทธา ทวีศิริโสภา กมลทิพย์ ตั้งหลักมั่นคง และ วรธนี ครองยุติ. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันโรค COVID-19 บ้านหนองสวรรค์ ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี 32 (1), 190.
- จงลักษณ์ เผือกผิวงค์ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พูนสุข มาศรีสรรงค์. (2562). การประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน:ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติธรรมวัดคูบัว. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6 (ฉบับพิเศษ), 152.
- พระครูบรรณกิจคุณาธาร (อนันต์ วรปัญญา). (2560). การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. (ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโสภณธรรมพิทักษ์ (วิรัตน์ วิรัตน์). (2561). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสื่อวิทยุกระจายเสียงของวัดธรรมรังสี อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระทินวัฒน์ สุขสง. (2559). แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 12 (3), 10-11.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2542). เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร หน้า 17-44 สืบค้น 28 ตุลาคม 2564 จาก http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Article/article_20.htm.

- พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2562).การพัฒนาวิทยาการต้นแบบตามแนวทางของพระพุทธศาสนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 7 (4), 970.
- พระพิภพ แพงท้าว และสุพจน์ ทรายแก้ว. (2563). การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7 (4), 49.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาริษา อนันทราวัน และโชติ บดีรัฐ. (2564). แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏสายสนับสนุน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, 6(3), 153.
- เมธี เชษฐวิสุต (2562). สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. 10 (2), 521.
- อภิวดี อินทเจริญ คันธมาทน์ กาญจนภูมิ กัลยา ต้นสกุล และ สุวรรณ ปัตตะพัฒน์ (2564).ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองคอหงส์ จังหวัดสงขลา.วารสารสภาการสาธารณสุขชุมชน, 3 (2), 29.
- อุมา ประเสริฐศรี ขาดิชาชัย พิทักษ์ธนาคม และลำพอง กลมกุล (2565). ผลการให้คำปรึกษาตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อระดับความวิตกกังวลจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสิริรัตนาร กรุงเทพมหานคร. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ 7 (1), 185.
- Gulick, L. (1937). Notes on the Theory of Organization. In Gulick, L., & Urwick, L.F. (eds). Papers on the Science of Administration. New York: Institute of Public Administration, Columbia University.

